

Bəşəriyyət müstəmləkəçilik, ərazilərin işğalı və təbii sərvətlər uğrunda qanlı mübarizə tarixində doğma Vətəninin yerli sakinlərinin – aborigenlərin əsrlər boyu kütləvi surətdə və amansızcasına qətlə yetirilməsinə və soyqırımı siyasətinə maruz qalmasına dair çoxsaylı faktların şahididir. Hətta bu gün demokratiyadan və insan hüquqlarından ağzadolusu danışan, “dərs verməyi” sevən bir sıra böyük dövlətlərin xalqlarının tarixi, belə utancverici səhifələrlə “zəngindir”. Dünyada hegemonluğu ələ keçirmək istəyən qüdrətli dövlətlərin iddiaları, bu gün də bitib-tükənmək bilmir. Elə buna görə də keçən əsrdə baş verən iki dünya müharibəsi bəşəriyyətə çox böyük itkilər hesabına başa gəlsə də, işğalçı ordular və onların rəhbərləri haqq-ədalət qarşısında diz çökdülər, məğlub oldular. Nəticədə, beynəlxalq miqyasda sülhü və təhlükəsizliyi qoruyub saxlamaq, beynəlxalq mübahisələrin və münaqişələrin dinc vasitələrlə və ədalətlə nizama salınmasını təmin etmək, insan hüquq və azadlıqlarını qoruya bilən və dünya dövlətlərinin iradəsini ifadə edən beynəlxalq bir təşkilatın yaradılmasına böyük zərurət yarandı. Bu məqsədlə 1945-ci il iyun ayının 26-da San-Fransiskoda Birləşmiş Millətlər Konfransının yekun iclasında yeni bir təşkilatın - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT-nin) Nizamnaməsi təsdiq olundu və 1945-ci ilin oktyabr ayının 24-dən etibarən qüvvəyə mindi.

BMT-nin Baş Məclisi 11 dekabr 1946-cı il tarixli 96 sayılı qətnaməsində soyqırımının beynəlxalq hüquq normalarını pozduğunu, xeyirxah bəşəriyyətin ruhuna və məqsədlərinə zidd olduğunu, sivil dünyanın onu pis bir əməl kimi səciyyələndirdiyini nəzərə alaraq, belə əməllərin cinayət kimi qiymətləndirilməsini zəruri hesab etdi. Buna görə də tarixdə ilk dəfə olaraq 1948-ci ilin 9 dekabrında “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” BMT Konvensiyası qəbul edildi. Bu Konvensiya 1951-ci il yanvar ayının 12-də qüvvəyə mindi.

Beynəlxalq hüquqda “genosid”, yunan dilində olan “genos” - nəsil, kök, soy mənasını verən sözlə, latın dilində “öldürürəm” mənasını verən “caedo” sözlərinin birləşməsi nəticəsində yaranan “genosid” termini – Azərbaycan dilində “soyqırımı” mənasını verməklə, ilk dəfə olaraq 1944-cü ildə yəhudi mənşəli polşalı hüquqşünas Rafael Lemkin tərəfindən, Avropa yəhudilərinin faşistlər tərəfindən milli mənsubiyyətinə görə kütləvi şəkildə, dövlət səviyyəsində, planlı surətdə məhv edilməsi siyasətini ifadə edən bir termin kimi işlədilməyə başlanıldı. Bu siyasətin sonrakı mərhələlərində, ilk dəfə olaraq beynəlxalq hüquqda, insan qruplarının milli, etnik, irqi, dini mənsubiyyətinə görə kütləvi şəkildə məhv edilməsinə yönələn cinayət əməlləri “soyqırımı” hesab edildi. Nəticədə 9 dekabr 1948-ci ildə “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” BMT Konvensiyası qəbul edildi. Həmin Konvensiyanın 2-ci maddəsinin tələbinə görə milli, etnik, irqi, yaxud digər qrupun üzvlərinin öldürülməsi, onlara ağır bədən xəsarətlərinin yetirilməsi, hər hansı qrup üçün qəsdən onun tam, yaxud qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraitinin yaradılması, bu qrupdan olan doğumun qarşısını almağa yönəldilmiş tədbirlərin görülməsi, uşaqların zorla bir insan qrupundan alınıb başqasına verilməsi kimi əməllər “soyqırımı” hesab edilir. Konvensiyanın 3-cü maddəsinin tələbinə görə soyqırımı, belə əməlləri törətməyə yönəlmis gizli sövdələşmə, soyqırımı cinayətlərini törətməyə birbaşa və açıq təhrik, soyqırımı törətməyə yönəlmis qəsd və soyqırımında iştirak etmək kimi əməllərin hər hansı birini törətmiş şəxslər, soyqırımı cinayətini törətmiş hesab olunur və cəzalandırılırlar.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra onun SSRİ tərkibinə müttəfiq respublika kimi daxil olarkən tanınmış ərazisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvlüyünə qəbul edilərkən də eyni ilə tanındı. Bundan sonra ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə ilk dəfə olaraq ölkəmiz, 31 may 1996-cı il tarixli qanunla BMT-nin “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” 9 dekabr 1948-ci il tarixli Konvensiyasına qoşuldu. Prezident Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanı ilə ölkəmizdə hər ilin 31 martı Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü kimi qeyd edilir.

Müstəqillik illərində qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət

Azərbaycana qarşı tarixi soyqırımları başlamış və bu gün də davam etməkdədir.

Tarixən “Şorq məsələsi”nin tərkib hissəsi kimi formalaşdırılan “Erməni məsələsi”nin ideoloqları zaman-zaman milli ədəvəti qızıdır-mış, milli münaqişələr salmış, tarixən türklərə və digər müsəlman xalqlarına məxsus olan ərazilərin işğalı hesabına “böyük Ermənistan” yaratmaq arzusunda olmuşlar. Daşnakların bu niyyəti faşist ideologiyasına çox oxşardır. Belə ki, özlərini “ali irq” kimi təqdim edən alman faşistləri də “Generalplan Ost” planına əsasən, “aşağı irq” hesab etdikləri slavyanların yaşadığı SSRİ-nin və Şərqi Avropanın bəzi ərazilərinin etnik təmizlənməsi və işğalı hesabına “alman xalqlarının həyatı məkanı”nı yaratmaq arzusunda olduqları kimi, erməni faşistləri də “dənizdən-dənizə böyük Ermənistan” yaratmaq arzusu ilə daim Anadolu və Azərbaycan türklərinə qarşı düşmənçilik siyasəti yeritmişlər. Bu da onların “erməni

lahları ilə yaxşı təchiz olunmuş 366-cı motoatıcı alayın “Dağlıq Qarabağ separatçı qüvvələri”nin qərargah rəisi Arkadi Tomasyanın, müdafiə naziri Serj Sarkisyanın (Ermənistan Respublikasının prezidenti olmuşdur), həmin vaxt Xankəndi şəhər daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Armo Abramyanın, Əsgəran rayon daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Mavrik Qukasyanın, onun müavini Şaqen Barseqyanın, Dağlıq Qarabağda erməni xalq cəbhəsinin sədri olmuş Vitali Balasanyanın, Xankəndində yerləşən həbsxananın rəisi Serjik Koçaryanın və digərlərinin iştirak etdikləri hərbi qüvvələr, Ermənistanın keçmiş rəhbəri Robert Koçaryanın və digər erməni liderlərinin təşkilatçılığı və rəhbərliyi ilə Xocalı şəhərində azərbaycanlılara və ahıska türklərinə qarşı soyqırım cinayəti həyata keçirildir. Belə ki, 1992-ci il fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə separatçı erməni hərbi birləşmələri 366-cı alayın şəxsi heyəti ilə birlikdə Xocalı şəhərinin dinc əhalisinə qarşı

müharibə cinayətlərinin – Azərbaycan Respublikası CM-in 103 (soyqırımı), 104 (soyqırımının törədilməsinə təhrik etmə), 105 (əhalini məhv etmə), 107 (əhalini deportasiya etmə və məcburi köçürmə), 112 (beynəlxalq hüquq normalarına zidd azadlıqdan məhrum etmə), 113 (işğancə), 115 (müharibə qanunlarını və ədaləti pozma), 116 (silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüququ pozma), 117 (silahlı münaqişə zamanı cinayətkar əmr vermə), 118 (hərbi soyğunçuluq) və başqa maddələrində nəzərdə tutulan ağır cinayət əməllərinin tərkibi vardır.

Ötən dövr ərzində aparılan gərgin və böyük zəhmət tələb edən istintaq və əməliyyat-əxtarış tədbirləri nəticəsində Xocalı şəhərində azərbaycanlılara qarşı törədilən soyqırımı cinayətlərinin – bəşəriyyətə qarşı ən ağır cinayət əməllərinin törədilməsi, bu sətirlərin müəllifinin də tərkibinə daxil olduğu Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputat-istintaq komissiyasının, Azərbaycan Respublikası Baş

götürilməsinə zərurət vardır. BMT Nizamnaməsinin 92-ci maddəsinə əsasən Beynəlxalq Məhkəmə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əsas məhkəmə orqanı hesab olunur. Baş Məclis və ya Təhlükəsizlik Şurası Beynəlxalq Məhkəmədən istənilən hüquqi məsələ üzrə məsləhət xarakterli rəy verməyi xahiş edə bilər. Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinə görə BMT-nin əsas məhkəmə orqanı kimi yaradılan Beynəlxalq Məhkəmə öz Nizamnaməsinin müddəalarına müvafiq təşkil olunur və fəaliyyət göstərir. O öz funksiyasını həyata keçirmək üçün prosedur qaydalar müəyyən etmək səlahiyyətlərinə malikdir. Məhkəmənin yurisdiksiyasına dövlətlərin ona təqdim etdikləri bütün işlər aiddir, o cümlədən BMT Nizamnaməsində və Konvensiyalarda xüsusi olaraq göstərilmiş bütün məsələlər üzrə işlərə baxmaq səlahiyyətinə malikdir. Bütün bunlara baxmayaraq, Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi Nizamnaməsinin 34-cü maddəsinin tələbinə görə “yalnız dövlətlər Məhkəmənin baxdığı işlərdə tərəf ola bilərlər prinsipi” birmənalı şəkildə təsdiq edir ki, bu məhkəmə ayrı-ayrı fiziki şəxslərin törətdikləri cinayət əməllərinə baxmaq statutuna malik deyildir. Lakin bütün bunlar o demək deyildir ki, soyqırımı və digər bu kimi ağır cinayətlər törədən erməni faşistləri cəzasız qalmalıdırlar.

Tarixə ekskurs edərk. Bəşər tarixinin ən qəddar müharibələrindən olan II Dünya müharibəsindən sonra bəşəriyyət əleyhinə törədilmiş ən ağır cinayətlərə görə Nürnberq beynəlxalq tribunali 8 avqust 1945-ci ildə SSRİ, ABS, Böyük Britaniya və Fransa hökumətləri arasında Avropa ölkələrində əsas hərbi cinayətkarların tribunalına verilməsi və cəzalandırılması haqqında bağlanmış dövlətlərarası saziş əsasında, Tokio tribunali isə 19 yanvar 1946-cı ildə müttəfiq dövlətlərin baş komandanlarının birgə iclasında təsis edilmişdir. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin yaradılması üzrə BMT-nin himayəsi ilə səlahiyyətli nümayəndələrin diplomatik konfransı İtaliyanın paytaxtı Roma şəhərində 15 iyun – 17 iyul 1998-ci il tarixlərində Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutunu təsdiq etmişdir. Bu məhkəmə beynəlxalq birliyi narahat edən ən ciddi cinayətlərə görə məsuliyyət daşıyan şəxslərə münasibətdə yurisdiksiyasını həyata keçirməyə səlahiyyətli olan daimi bir orqan kimi yaradılmışdır. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutunun 5-ci və 6-cı maddələrinə əsasən bu məhkəmə genosid cinayətlərini icraata qəbul etmək və mahiyyəti üzrə ona baxmaq səlahiyyətinə malikdir. Bütün bunlara yanaşı, Roma statutunun “Ratione temporis yurisdiksiyası”na (11-ci maddə) görə, məhkəmə yalnız status qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra, yəni, 17 iyun 1998-ci ildən sonra törədilmiş cinayətlərə münasibətdə müvafiq yurisdiksiyaya malikdir. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutunun 5-ci maddəsinin tələbinə əsasən, bu məhkəmənin yurisdiksiyası yalnız Roma statutunun iştirakçısı olan dövlətlərə şamil edilə bilər. Haaqə tribunali isə məsələyə o vaxt baxıla bilər ki, həmin cinayətlər Roma statutunu ratifikasiya etmiş dövlətin ərazisində və Roma statutunu ratifikasiya etmiş dövlətin vətəndaşı tərəfindən törədilmiş olsun. BMT Nizamnaməsinin VII fəslində göstəriləndiyi kimi Təhlükəsizlik Şurası hər bir halda sülhə təhlükəni yaranması, sülhün pozulmasının və ya təcvüz aktının olmasının müəyyən edir,... beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanılması məqsədi ilə Nizamnamənin 41-ci və 42-ci maddələrinə uyğun olaraq, müvafiq tədbirlər görülməsi barədə qərar qəbul etmək səlahiyyətlərindən istifadə edir.

(ardı var)

Bəhram ZAHİDOV,
Azərbaycan Respublikası Müdafiə Sənayesi Nazirliyi, Milli Aerokosmik Agentliyinin baş hüquq məsləhətçisi, hüquq elmləri doktoru, professor

Xocalıdan Gəncəyədək...

Məcəlləsinin “Sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlər”ə görə məsuliyyət nəzərdə tutan VII bölməsinin “Sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlər” adlanan VI fəslinin 103-cü maddəsi “soyqırımı”na, 104-cü maddəsi “Soyqırımının törədilməsinə təhrik etmə”yə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutmuşdur. Bu tərkiblər Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin ilk dəfə olaraq daxil edilmiş də, milli qanunvericilikdə bu cinayətlərə görə cəzanın sonradan – 30 dekabr 1999-cu il tarixli qanunla müəyyən edilməsi cinayətkarların cəzalandırılması üçün heç bir maneə yaratmır. Beynəlxalq hüququn üstünlüyünü qəbul edən Azərbaycan Respublikasında, törədildiyi zaman cinayət sayılan əməlin milli hüquq sistemində retroaktiv tədbiq edilməsi qanuni hesab olunur. Belə ki, sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlərə, soyqırımına və müharibə cinayətlərinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan qanunun qüvvəsinin geriəy şamil olunması haqqında 5 dekabr 2006-cı il tarixli Konstitusiya Qanunu bunu tamamilə mümkün hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət Məcəlləsinə, soyqırımı əməllərinə görə məsuliyyət müəyyən edən cinayət hüquq-normaları - cinayət tərkibləri 30 dekabr 1999-cu il tarixli qanunla daxil edilsə də, əslində, millətimize qarşı soyqırımı cinayətlərinin tarixi iki yüz ildən artıq bir dövrü əhatə edir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin imzaladığı “Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında” 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanda 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953, 1988-1994-cü illərdə azərbaycanlılara qarşı sistemli şəkildə soyqırımı cinayətlərinin törədildiyi xüsusi olaraq vurğulanmışdır. Elə buradaca xüsusi ilə qeyd edilməsi zəruridir ki, Türkmənçay və Güllüstan sülh müqavilələrindən sonra İrandan və Türkiyədən Azərbaycan ərazilərinə ermənilərin köçürülməsi Rusiya imperiyasının ideya rəhbərliyi ilə

faşistləri” kimi səciyyələndirilmələrinin kifayət qədər əsaslı olduğunu təsdiq edir. Beynəlxalq güclərin, beynəlxalq kəşfiyyatın və beynəlxalq erməni təşkilatlarının birgə səyi ilə 1988-ci ilin fevral ayında başlana-yaraq, vaxtilə Azərbaycan Respublikasının tərkibində fəaliyyət göstərən keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisində milli münaqişələr yenidən qızışdırıldı, Ermənistandan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisindən azərbaycanlılar milli, etnik və dini mənsubiyyətinə görə qovuldu, öldürüldü və ən qəddar cinayətlərə məruz qaldı. Etiraf edək ki, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə törədilən Xocalı soyqırımı bütün bu cinayətlər içərisində, xüsusilə ağır ictimai təhlükəliliyi və dəhşətləri ilə erməni faşizminin iç üzünü açmaq baxımından səciyyəvidir.

Keçmiş Sovet İttifaqının Zaqafqaziya yərləşən 4-cü ordusunun 23-cü diviziyasının 366-cı motoatıcı alayının (alay komandiri Yuri Zarviqorov olmuşdur) tərkibində milliyətçə erməni olan, yaxud erməni millətçiləri tərəfindən ələ alınmış çoxsaylı hərbi xidmət edirdi. Alayın ikinci motoatıcı tağımının komandiri, mayor Seyran Ohanyanın özü (sonradan Ermənistanın müdafiə naziri olmuşdur), üçüncü motoatıcı tağımının komandiri, mayor Yevgeni Nabokixin isə həyat yoldaşı milliyətçə erməni idi. Birinci tağımın qərargah komandiri, milliyətçə erməni olan Valeri Citciyan, torpçu tağımının komandiri kapitan Q.Liqodexiya idi. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ən qızğın dövründə 366-cı alayın tabe olduğu Zaqafqaziya hərbi dairəsinin komandiri müavini, general-leytenant Q.Ohanovun da milliyətçə erməni olması mövqələrin real vəziyyəti haqqında tam təsəvvür yaratmağa imkan verir.

Beləliklə, o dövrün müasir sovet döyüş si-

silahlı hücumu keçdi. Yeddi min nəfər əhalisi olan bu şəhər yerlə-yeksan edildi. Şəhərin əhalisi yalnız azərbaycanlı, türk və müsəlman olması əlamətlərinə görə kütləvi surətdə qətlə yetirildi. Müharibə qanunları tamamilə pozularaq dinc əhaliyə – qocalara, qadınlara, uşaqlara, xəstələrə qarşı ən amansız üsullardan istifadə edildi.

Nəticədə Xocalı əhalisinin 5379 nəfəri deportasiyaya məruz qalmış, 613 nəfər, o cümlədən onlardan 106 nəfər qadın, 63 nəfər uşaq və 70 nəfər qoca xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, 8 ailənin həyatına tamamilə son qoyulmuş, 27 ailənin yalnız bir üzvü qalmış, 239 ailənin başçısı məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq valideynlərdən birini itirmiş, 487 nəfər ağır yaralanmış, 1275 nəfər əsir götürülmüş, o cümlədən onlardan 150 nəfərin taleyi haqqında indiyə qədər heç bir məlumat yoxdur. Bunlardan 68 nəfəri qadın və 26 nəfəri uşaq olmuşdur. 1 aprel 1992-ci il tarixli vəziyyətə görə Xocalı hadisəsi nəticəsində Azərbaycan dövlətinə və xalqına 5 milyard rubl dəyərində maddi ziyan vurulmuşdur.

Qətləmə zamanı beynəlxalq hüquq normaları kobud formada pozularaq girovlar əzizlərinin gözü qarşısında güllələnmiş, hamilə qadınların qarınları yarılaraq bətnində olan azərbaycanlı uşaqlar süngüyə keçirilmiş, başlarının dərisi soyulmuş, müxtəlif əzaları kəsilmiş, körpələrin və yaşılların gözləri çıxarılmış, diri-diri torpağa basdırılmış, əhalinin bir qismi ac-susuz və yaralı vəziyyətlərdə soyuqda saxlanılmış və onlara insanlığa yaraşmayan işgəncələr verilmişdir. Azərbaycanlı döyüşçülər erməni qəbirləri üzərində “qurban” kəsilmiş, alçaldılmış və təhqir edilmişlər. Girov götürülmüş əsirlərə qarşı da ən qəddar işgəncələr verilmişdir. Xocalıda azərbaycanlılara qarşı törədilmiş əməllərdə sülh və insanlıq əleyhinə olan və